

V.V.O.
Lid CareerNet Europe

**Begeleiden
naar
nieuwe opportuniteiten**

*Wie in schoonheid wil eindigen, neemt ook bij gedwongen vertrek zijn of haar verantwoordelijkheid. Ongeacht de omstandigheden. Soms hoeft het zelfs niet eens tot een breuk te komen. VVO adviseert zowel bij **outplacement, loopbaanplanning, career counselling** als bij **jobbegeleiding van partners en expatriates**. VVO engageert zich verregaand, biedt aantrekkelijke garanties en werkt met een specifieke en gepersonaliseerde aanpak. Contacteer ons tijdig en geheel vrijblijvend.*

consulenten: *Frieda Buyse
Roger De Cadt
Casimir Decavele
Christine Draguet*

psychologen: *Dr. Jacques Claes
Hélène Crockaert*

ANTWERPEN-AARTSELAAR
Tel. 03 870 46 07 • Fax 03 887 10 16
e-mail: vvo@baartselaar.be
WWW.CNE-LTD.COM

Begeleiding kan ook in:
Brussel, Liège, Namur, La Louvière
en Luxembourg (G.D.) via A.Th. & Associaties

Eekening V.G. 56970

hotel
restaurant
brasserie

**den
en
heuvel**

Enjoy the difference!

Conferentiecentrum

**Confereren in het groen, in de prachtige,
bosrijke omgeving van Kasterlee**

P.S.: ALS U ECHT "THE DIFFERENCE" WIL ERVAREN, BEL ONS DAN METEEN!

Geelsebaan 72-74 E-mail: info@denenheuvel.be Tel. 014 85 04 97
B-2460 Kasterlee Website: www.denenheuvel.be Fax 014 85 04 96

partij, party en personeel

Walter Vanthielen *

Internationale economie: een review

Trefwoorden: internationale economie; internationale economische betrekkingen; economische ontwikkeling; internationale economische instellingen

De publicatie van een Nederlandstalig handboek internationale economie vormt de aanleiding om een overzicht en bespreking te wijden aan de veranderde wetenschappelijke inzichten en beleidsbepaalingen van de laatste 25 jaar in het domein van de internationale economische betrekkingen. De auteurs van het handboek zijn verbonden aan de Universiteit Antwerpen en de Universiteit Gent.

Inleiding

Drie Antwerpse economen publiceerden eind 2002 een nieuw handboek *Internationale economie*, bestemd voor de Nederlandstalige markt.¹ Het siert de auteurs (en de uitgeverij) dat ze dit omvangrijke project hebben durven te ondernemen. Nederlandstalige handboeken voor het studiegebied (algemene) economie zijn vrij zeldzaam. Als redenen kan men opgeven: het kleine aantal studenten dat kiest voor dit studiegebied en de beperkte omvang van de Nederlandstalige markt. Ten slotte brengen universiteiten heden ten dage meer waardering op voor wetenschappelijke publicaties dan voor het schrijven van handboeken.

1 Cuyvers, L., R. Embrechts, G. Rayp (2002), *Internationale economie*, Antwerpen - Apeldoorn, Garant, 528 blz. L. Cuyvers en R. Embrechts zijn beiden verbonden aan de faculteit TEW UFSIA-RUCA van de Universiteit Antwerpen. G. Rayp (voorheen RUCA) is nu verbonden aan de Universiteit Gent.

* Limburgs Universitair Centrum

In de jaren zeventig was de markt voor handboeken internationale economie wel meer actief op dit gebied. Wij verwijzen naar de werken van F. de Roos (1971), A. Ketting (1973) en J.C.P.A. van Esch (1978) aan Nederlandse zijde. Voor België is er het handboek van F.R. Vanes en J. Blomme (1970), M.A.G. Van Meerhaeghe (1972) maar vooral het standaardwerk van R. Embrechts en A. Taymans (1976)². Beide auteurs verzorgden het vak en het seminarie *Internationale Economie* aan de UFSIA. Dit werk vormt nog steeds de kern van het nieuwe boek, aangevuld met nieuwe theoretische inzichten en resultaten van empirisch onderzoek. Het nieuwe handboek steunt ook op diverse publicaties van een coauteur (vnl. Cuyvers, 1998 en Cuyvers en Kerremans, 1997).³ Daarnaast is er ook een hele evolutie geweest in de thema's en bekommernissen die worden behandeld door de economische theoretici en het beleid van nationale en internationale economische instellingen eveneens bepalen. De bedoeling van deze bijdrage bestaat erin een overzicht en bespreking te wijden aan de veranderde wetenschappelijke inzichten en beleidsbepaaldingen van de laatste 25 jaar tegen de achtergrond van het nieuwe handboek.

Volledigheidshalve vermelden we nog twee recente studieboeken over internationale economie die in het Nederlandse taalgebied werden gepubliceerd. Er is allereerst het handboek van H. Jager, C. Jepma en E. Kamphuis (1996). Dit boek is meer beschrijvend van opzet. Daarenboven richt het zich tot studenten van de Open Universiteit, waar zelfstudie de werkmethode is. Verder is er nog een recent werk van Ch. van Marrewijk (2002), verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dit handboek is in het Engels geschreven en behandelt, zoals het eerste werk van Embrechts en Taymans, uitsluitend de reële internationale economie.

Het boek van Cuyvers e.a. behandelt zes grote thema's, die een volledig overzicht bieden voor iedereen die wil weten hoe de internationale economie heden ten dage functioneert en geïnteresseerd is in de internationale economische relaties. Ten eerste is er de theorie van de internationale handel en de buitenlandse handelspolitiek. Dat is de hoofdmoot van wat men noemt de 'reële' internationale economie. De oorzaken en

2 Embrechts, R. en A. Taymans (1976), *Reële internationale economie*, Leiden - Antwerpen, Stenfert Kroese, 390 blz; tweede druk 1979, 402 blz.

3 Cuyvers, L. (1998), *Internationale handelspolitiek*, Leuven-Apeldoorn, Garant, 259 blz. Cuyvers, L. en B. Kerremans (1997), *Internationale economische organisaties*, Leuven, Garant, 332 blz.

gevolgen van vrijhandel (hoofdstuk 2) worden er uiteengezet, en omgekeerd de (nefaste) gevolgen van protectie (hoofdstuk 4). Dit deel wordt aangevuld met twee bijkomende onderwerpen: de rol van buitenlandse directe investeringen en de multinationale onderneming (hoofdstuk 3) en regionale economische integratie inclusief uiteraard de EU (hoofdstuk 5). In het monetaire deel van de internationale economie (hoofdstuk 6) behandelen de auteurs de problemen waarmee nationale overheden (of internationale instellingen) geconfronteerd worden om hun macro-economische stabilisatieopdracht te vervullen, te weten het bereiken van intern evenwicht (volledige tewerkstelling en prijsstabiliteit) en extern evenwicht (evenwichtige betalingsbalans en wisselkoers). Het zevende en laatste hoofdstuk is gewijd aan de relatie tussen handel, internationalisatie en ontwikkeling.

1. Internationale economie in vogelvlucht

Landen ruilen met andere landen. Het verschil tussen internationale en interregionale handel wordt juist gevormd door het bestaan van nationale politieke grenzen. Dit heeft ingrijpende gevolgen voor de manier waarop de ruil plaatsheeft. Internationale ruil wordt eerst geconfronteerd met het bestaan van nationale munten en daardoor met de noodzaak van wisselkoersen. Verder verschillen landen door hun internationale handelspolitiek en het gevoerde binnenlandse macro-economische beleid. Deze kunnen een impact hebben op de normale handelsstromen en de competitieve positie van sectoren. Ten slotte stelt men vast dat productiefactoren relatief gezien meer mobiel zijn op binnenlands vlak dan op internationaal vlak.

De ruil tussen landen kan betrekking hebben op goederen, diensten en activa. De goederenruil vormt het belangrijkste aandeel van de handelsstromen. De dienstensector omvat transport, verzekeringen, bankactiviteiten, toerisme, consulting enz. Dit aandeel stijgt in de wereldhandel. Ten slotte bestaat er ook een 'asset trade' of kapitaalbewegingen in de vorm van directe buitenlandse investeringen of internationale financiële kapitaalstromen. Door de liberalisering van de financiële markten heeft deze component een hoge vlucht genomen.

Een ander onderscheid bestaat erin de wereld te benaderen als een plaats waar alleen goederen geruild worden en waarbij de productiefactoren

arbeid en kapitaal internationaal niet mobiel zijn. Dit is het neoklassieke economische model van de internationale handel. Daartegenover zijn er modellen die nagaan wat de oorzaken en gevolgen kunnen zijn van vrije internationale kapitaalbewegingen (reëel of financieel). Ten slotte is er de tegenstelling tussen vrij verkeer van goederen (vrijhandel) en de beperkingen op vrije arbeidsmobiliteit (migratie).

Het eerste hoofdstuk bevat een reeks statistische gegevens die aantonen dat de periode na Wereldoorlog II wordt gekenmerkt door een toenemende internationalisatie van nationale economieën. De tendens zou de laatste kwart eeuw duidelijk versneld zijn, zowel wat de internationale handel in goederen als wat de internationale kapitaalmobiliteit betreft. Gemakshalve worden die ontwikkelingen dikwijls 'globalisering' genoemd.

De juiste betekenis van deze modeterm is niet altijd eenduidig. De auteurs concluderen dat voor de meeste landen, ook België en Nederland, de openheidsgraden (ratio goederenuitvoer/BBP) aan het einde van de twintigste eeuw maar marginaal verschillen van die aan het begin van de twintigste eeuw (zie tabel 1.4, blz. 33). Wanneer ze echter naar de evolutie kijken van de openheidsgraden in vaste prijzen (d.i. in reële termen), is er wel een uitgesproken toename van de internationalisatie over de beschouwde periode (zie tabel 1.5). Voor de industrielanden samen bedroeg dit percentage in 1913 11,2%, tegenover 23,1% in 1987. Voor België zijn de percentages respectievelijk 17,5% en 52,5%. Dit betekent dat ons land voor zijn welvaartsniveau in grotere mate van het buitenland afhankelijk is geworden.

2. Theorie van de internationale handel

Het koninginnenstuk van de handelstheorie vormt ongetwijfeld de theorie van het comparatieve kostenvoordeel van D. Ricardo. Daarmee zetten de economen zich af tegen het mercantilisme. De mercantilisten beschouwen handel als een *zero-sum game*: winst van het ene land (via export) betekent een gelijkaardig verlies voor het andere land (import). Handelspolitiek dient in de eerste plaats een surplus op de handelsbalans na te streven. Dit vertaalt zich in een instroom van goud, hetgeen de materiële welvaart verhoogt. Deze gedachtegang heeft het handelsbeleid in Europa gedomineerd van de 16de tot de 18de eeuw (Beutels, 1991). Flarden van mercantilistisch denken vindt men nog steeds terug

bij bepaalde politici en in de publieke opinie. Voor een econoom is export in de eerste plaats een middel om import te betalen en geen doel op zich. Invoer geeft de consument toegang tot een bredere waaier van producten, die daarenboven goedkoper zijn dan eigen productie. De revolutionaire idee van Ricardo bestaat erin aan te tonen dat beide landen voordeel halen uit de internationale ruil, ook al is het ene land over het volledige gamma van producten, in absolute termen, productiever dan het andere. De essentie van Ricardo's model ligt in een vergelijking tussen de comparatieve kostenverschillen. Het meest productieve land zal zich specialiseren in die producten waarin zijn relatief (of comparatief) voordeel het grootst is. Het minst productieve land zal zich specialiseren in die producten waarin zijn comparatief kostennadeel het kleinst is. Specialisatie en ruil volgens de comparatieve voordelen zal in beide landen de welvaart verhogen. Dit subtiele onderscheid wordt door beleidsmakers en de publieke opinie nog altijd niet correct begrepen; denk maar aan de beschuldigende vinger die wordt uitgestoken naar zogenaamde lagelonenlanden. De beleidsimplicatie van de klassieke analyse was dat vrijhandel superieur was in vergelijking met protectie. Engeland heeft dan ook rond het midden van de 19de eeuw, onder de regering van Robert Peel, resoluut gekozen voor unilaterale vrijhandel.

Een zwak punt in het model van Ricardo is dat de oorzaak van comparatieve kostenvoordelen niet verklaard wordt. De theorie van Heckscher-Ohlin (HO), die vóór de Tweede Wereldoorlog werd ontwikkeld, heeft deze leemte aangevuld. Beide Zweedse economen tonen aan dat relatieve verschillen in factorbeschikbaarheid (kapitaal- versus arbeidsovervloedig) het patroon van de handel verklaren. Een tweede belangrijke voorspelling betreft de gevolgen van handel voor de binnenlandse inkomensverdeling: in het kapitaalovervloedige land zal de vergoeding voor kapitaal erop vooruitgaan; de schaarse factor arbeid gaat erop achteruit. Het 'verlies' voor de productiefactor arbeid kan echter gecompenseerd worden door de 'winst' van de productiefactor kapitaal. Daardoor bevinden we ons nog steeds in een win-winsituatie.

Het model van Ricardo en vooral dat van Heckscher-Ohlin worden nog steeds via empirisch onderzoek geverifieerd. De eerste econometrische resultaten van het model van Heckscher-Ohlin waren echter teleurstellend. De Verenigde Staten bleken vooral arbeidsintensieve producten te exporteren, terwijl men uiteraard het tegendeel zou verwachten. Deze 'paradox van Leontief' heeft de aanzet gegeven tot een nieuwe stroom

van verklaringen en modellen, die men de 'moderne' handelstheorie is gaan noemen.

Deze recente benaderingen vertrekken van de vaststelling dat een aantal restrictieve veronderstellingen in het model van Heckscher-Ohlin onrealistisch zijn: o.m. perfecte concurrentie, constante en dezelfde technologie, constante schaalopbrengsten. De wereld wordt juist gekenmerkt door imperfecte markten (oligopolies, monopolistische concurrentie), door verschillen in technologie, en ten slotte zijn er vele voorbeelden van sectoren met interne schaalvoordelen of belangrijke externe effecten ('external economies').

De vernieuwingen in de handelstheorie worden ook beïnvloed door de vaststelling dat een groot deel van de handel niet van het type 'Noord-Zuid' is, waarbij kapitaalintensieve goederen worden geruild voor arbeidsintensieve (of landintensieve) goederen. Het belangrijkste deel van de handel is van het type 'Noord-Noord', waarbij goederen binnen dezelfde bedrijfstak worden geruild (intra-industriële handel versus inter-industriële handel). De nieuwe theorieën hebben getracht modellen te ontwikkelen die deze kenmerken incorporeren: op markten met een oligopolie of monopolistische concurrentie worden goederen geruild die gekenmerkt zijn door productdifferentiatie en toenemende schaalvoordelen. Een auteur die een belangrijke aanzet heeft gegeven tot deze moderne theorie is P. Krugman. In het handboek worden deze ontwikkelingen systematisch en overzichtelijk weergegeven (zie verder Tharakan, 2002).

Wat in dit deel ontbreekt, is dat geen gewag wordt gemaakt van het zogenaamde 'specifieke-factorenmodel'. Dit model werd in de jaren zeventig geïntroduceerd. Chronologisch is het van vrij recente datum, maar analytisch kan men het beschouwen als een speciaal geval van het model van Heckscher-Ohlin. Het model is interessant. Ten eerste kan men het beschouwen als een kortetermijnversie van het model van Heckscher-Ohlin. Ten tweede leidt het tot andere resultaten wat de gevolgen van handel voor de binnenlandse inkomensverdeling betreft. Terwijl in het model van Heckscher-Ohlin beide productiefactoren (arbeid en kapitaal) mobiel zijn tussen sectoren, wordt nu verondersteld dat kapitaal specifiek is voor één sector en dus immobiel. Arbeid blijft uiteraard volledig mobiel. De conclusie van het model voor de inkomensverdeling luidt: handel heeft een ambigu effect op de reële lonen; de vergoeding voor de specifieke productiefactor kapitaal in de export-

sector gaat erop vooruit en de vergoeding voor de specifieke factor kapitaal in de importvervangende sector gaat erop achteruit. (In het model van Heckscher-Ohlin 'wint' de overvloedige factor kapitaal en verliest de schaarse factor arbeid.) Er is hier geen sprake van tegenstrijdigheid. Het model van Heckscher-Ohlin voorspelt de gevolgen van handel op de inkomensverdeling op *lange termijn* wanneer zowel arbeid als kapitaal mobiel zijn tussen sectoren. Het specifieke-factorenmodel voorspelt dezelfde effecten op *korte termijn*.

De bovenstaande uiteenzetting komt wellicht vrij abstract over, maar ze kan worden gebruikt als verklaring of illustratie bij een episode uit het begin van de 19de eeuw, met name het debat over de afschaffing van de graanwetten in Groot-Brittannië (Corn Laws). Deze wetten werden in 1815 goedgekeurd om de graanboeren (de landadel) te beschermen. Ze werden uiteindelijk in 1846 afgeschaft onder impuls van R. Cobden, een groot verdediger van vrijhandel in de schoot van de School van Manchester (Houtman-De Smedt en Cuyvers, 1999, blz. 274-276).

Analoog kan men dit model ook hanteren ter verklaring van het hardnekkige verzet van de landbouwlobby tegen de afschaffing of zelfs liberalisatie van het Europese gemeenschappelijke landbouwbeleid. De specifieke factor is hier land. Land is duur (en zo ook hun boerderijen) omdat de landbouwprijs hoog is. Deze hoge landbouwprijzen worden gecreëerd en in stand gehouden door het protectionistische landbouwbeleid van de EU. Vrijmaking van deze markt zou tot een daling van de landbouwprijzen moeten leiden. De grote winnaar zou hier de specifieke factor kapitaal in de industrie zijn. De grote verliezer is de specifieke factor land. De welvaart en het inkomen van de landbouw zouden erop achteruitgaan. Conclusie: een relatief klein aantal mensen hebben absoluut veel te verliezen. Hun reactie is begrijpelijk. De houding van de EU is dat minder: zij offert het algemeen belang van de consument op aan het particuliere belang – om nog maar te zwijgen over de nadelige gevolgen voor de Derde Wereld en voor landen met comparatieve voordelen in de landbouw.

Een tweede onderwerp dat in dit hoofdstuk niet voorkomt, is een overzicht van de empirische studies van het Ricardiaanse model van de comparatieve kosten. Rekening gehouden met het grote belang van deze theorie als basis voor het principe van vrijhandel, zou het raadzaam zijn deze studies op te nemen.

3. Buitenlandse directe investeringen (BDI) en de multinationale onderneming (MNO)

Bij de publicatie van het handboek van Embrechts en Taymans in 1976 was het verschijnsel van BDI en MNO relatief recent. Terwijl de groei van DBI vóór 1980 gelijke tred hield met het wereld-BBP, is er in de periode daarna een versnelling in deze ratio waar te nemen. In het werk van 1976 werd veel aandacht geschonken aan de omschrijving van het begrip MNO, waarbij uitvoerig gebruik werd gemaakt van het standaardwerk van D. Van Den Bulcke (1975). Allerlei typologieën kwamen aan de orde. Veel aandacht ging verder naar verklaringen voor het ontstaan van de MNO. Ook was er grote bezorgdheid inzake de voordelen maar vooral de mogelijke nadelen van de MNO voor het moederland en voor het gastland. De nadelen werden vooral geacht van macro-economische aard te zijn, o.m. autonomie van een nationaal economisch beleid, effecten op de betalingsbalans, concurrentie, fiscale aspecten enz. Voorstellen werden geformuleerd om een 'Commissie voor de MNO' op te richten, wat de nationale overheid meer onderhandelingsmacht ten opzichte van de MNO zou verschaffen. Ten slotte was men er in 1976 ten zeerste om bekommerd of de MNO's spontaan de nodige aandacht zouden schenken aan wereldproblemen waarop o.m. de Club van Rome de aandacht had gevestigd (Embrechts en Taymans, 1976, hoofdstuk 11).

Ongeveer een kwarteeuw later blijkt allereerst dat het verschijnsel BDI en MNO niet aan belang heeft ingeboet. Een groot analytisch probleem blijft dat traditionele handelstheorieën nog altijd het fenomeen MNO niet geïntegreerd hebben. Alleen in de levenscyclushypothese van Vernon is er ruimte voor directe buitenlandse investeringen als specifiek kanaal om markttoegang te verwerven in de maturiteitsfase van producten (Grimwade, 2001, hoofdstuk 4). De verklaring voor de activiteiten van MNO wordt nog het best gegeven door het eclecticisch paradigma van Dunning (1993). De bezorgdheid voor nadelige invloeden heeft plaats gemaakt voor een grote vrees voor delocalisering. Deze vrees moet voorlopig nog gerelativeerd worden (Cuyvers e.a., 2002, blz. 169). Verder wordt dikwijls een verband gelegd tussen globalisering en druk op lonen, arbeidsvoorwaarden en grotere inkomensongelijkheid. Bij deze laatste fenomenen wordt momenteel toch nog geconcludeerd dat de invloed van technologische veranderingen een grotere verklarende waarde heeft dan internationale handel (Cuyvers e.a., 2002, blz. 171). De ongerustheid blijft echter aanwezig. De auteurs vragen zich af of de nati-

onale overheid de hoogte van de Belgische arbeidskosten zal kunnen blijven compenseren door kwaliteit, opleiding, infrastructuur, een efficiënt overheidsapparaat en dergelijke. Het recente voorbeeld van de sluiting van Philips in Hasselt – na 45 jaar industriële aanwezigheid – bewijst dat deze vrees gegrond is.

4. Buitenlandse handelspolitiek

Voor economen vormt vrijhandel (free trade) het economische optimum voor de organisatie van handelsbetrekkingen. Specifieke situaties kunnen voorkomen, waarbij de nationale overheid het wenselijk acht niet voor 100% een vrij handelsregime na te streven. Deze situaties worden door economen onderkend, maar zijn tevens gebonden aan strikte economische criteria. In werkelijkheid zullen vrijwel alle nationale staten in meerdere of mindere mate de vrije handel belemmeren (buiten de uitzonderingsgevallen). Dit lijkt paradoxaal: indien vrijhandel een welvaartsverhogend mechanisme is, moet, a contrario, protectie deze welvaart aantasten. Het onderdeel buitenlandse handelspolitiek omvat de economische theorie van protectie. Deze theorie behandelt de volgende onderwerpen: (1) traditionele instrumenten van protectie, d.i. douanerechten; (2) het 'nieuwe' protectionisme in de vorm van niet-tarifaire belemmeringen; (3) argumenten voor protectie, opnieuw in te delen in traditionele argumenten en de 'nieuwe' argumenten (met o.m. het strategisch handelsbeleid); (4) vrijmaking van de wereldhandel binnen de vroegere GATT en de huidige WTO.

Al deze thema's komen uitvoerig aan bod in hoofdstuk 4 (zie ook Cuyvers, 1998). Gewoonlijk worden hier nog twee onderwerpen aan toegevoegd: regionale economische integratie en handelspolitieke problemen van de ontwikkelingslanden. Deze thema's worden in dit werk afzonderlijk behandeld in respectievelijk hoofdstuk 5 en hoofdstuk 7 (eveneens gedeeltelijk in 4.5).

Vrijhandel is geen verworvenheid van het beleid. De strijd tussen voor- en tegenstanders van vrijhandel woedt heviger dan ooit. De traditionele tegenstanders zijn de industriële belangen die de concurrentie willen beperken (o.m. in de landbouw, textiel en kleding, staal, automobielen, elektronica). De tegenstanders van vrijhandel hebben versterking gekregen van een disparate verzameling verenigingen zoals

NGO's, consumentenverenigingen, milieuactivisten, verdedigers van mensenrechten, ontwikkelingsorganisaties, kerken, vakbonden enz. Gezamenlijk treden zij op tegen de 'globalisering'. De straatprotesten tijdens internationale economische bijeenkomsten van het IMF, de Wereldbank, de WTO, de EU enz. zijn daar het sprekende voorbeeld van. De kritiek tegen een vrijere wereldhandel vormt slechts één aspect van de protestbeweging (zie de recente bijdrage van S. Marysse over globalisering in dit tijdschrift, 2002).

De liberalisering van de handel en de wereldwijde verspreiding van het model van de 'vrijmarkteconomie' hebben tot een ongeziene groei en welvaart geleid. Dit neemt niet weg dat vrijhandel ingrijpende gevolgen heeft voor de inkomensverdeling binnen én tussen landen. Er worden ook verbanden gelegd tussen internationale handel enerzijds en het milieu en arbeidsvoorwaarden anderzijds. Hoewel deze samenhang door internationale economen ter discussie wordt gesteld, kan men erkennen dat de globalisering, in de perceptie van de publieke opinie, in toenemende mate als een bedreiging wordt ervaren. Het is de blijvende rol van de overheid het proces van liberalisering in goede banen te leiden.

Het huidige debat over buitenlandse handelspolitiek wordt onderzocht door D. Irwin (2002). Dit zeer leesbare werk behandelt eerst de argumenten van het huidige debat en toetst die vervolgens aan de resultaten van empirisch economisch onderzoek. Een ander werk, van J. Bhagwati (2002), overloopt nogmaals alle argumenten pro vrijhandel met een kritische bespreking van de contra-argumenten van de tegenstanders. Bhagwati is ongetwijfeld een van de briljantste verdedigers van vrijhandel. Het werk bespreekt de naoorlogse ontwikkelingen in de theorie van de protectie. Die worden dan getoetst aan de relevantie van het beleid. De conclusie is dat de argumenten pro vrijhandel onverminderd gelden. De echte of vermeende bezwaren tegen vrijhandel blijken meestal ongegrond. Meestal wordt handelspolitiek gebruikt om andere doelstellingen te bereiken, waarvoor dit instrument niet of minder geschikt is. Beide auteurs geven aan welke alternatieve instrumenten moeten worden ingezet om de vooropgezette doelstellingen te bereiken. Protectie is in het jargon in de meeste gevallen een 'second best' oplossing (zie ook Bhagwati, 1998 en 2000).

De GATT is de internationale instelling die in 1947 werd opgericht om het proces van handelsliberalisering en geordende handelsbetrekkingen in goede banen te leiden. De basisprincipes en taken van de GATT (in 1995 omgevormd tot World Trade Organisation, WTO) worden bespro-

ken. Ten slotte wordt ruim aandacht geschonken aan de zopas afgesloten Uruguay-Ronde (1986 - 1993), waar verstrekkende beslissingen werden genomen, zoals het opnieuw (geleidelijk) betrekken van landbouw en textiel in het normale WTO-regime. Verder zijn er de belangrijke akkoorden met betrekking tot diensten (GATS), bescherming van intellectuele eigendom (TRIPS) en handelsverplichtingen voor buitenlandse investeringen (TRIM). Ten slotte beschikt de WTO via een procedure tot regeling van geschillen ('dispute settlement') over een zeer krachtig instrument om handelconflicten tussen landen-leden te beslechten (zie ook Cuyvers en Kerremans, 1997).

Uit een vergelijking tussen het voorliggende boek en het handboek van Embrechts en Taymans (1979) blijkt dat er de laatste 25 jaar veel meer aandacht gaat naar de niet-tarifaire handelsbelemmeringen. De traditionele douanerechten hebben in de industrielanden gemiddeld een laag niveau bereikt (3 à 4%). Bepaalde sectoren worden dan weer door uitzonderlijk hoge tariefmuren beschermd (voor Europa, zie Messerlin, 2001, blz. 22-23). De niet-tarifaire belemmeringen, daarentegen, hebben een hoge vlucht genomen. Voorbeelden zijn de vrijwillige exportbeperkingen, het misbruik van de dumpingwetgeving door de VS en de EU, de toepassing van allerlei administratieve en technische voorschriften.

De meeste argumenten voor protectie werden al uitvoerig in de 19de eeuw ontwikkeld (en weerlegd, Irwin, 1996). In de jaren tachtig werd een nieuwe argumentatie ontwikkeld onder de naam 'strategische handelspolitiek'. Er werd gesteld dat overheidsinterventie in imperfecte markten onder bepaalde voorwaarden wél welwaartsverhogend kan werken. Een aantal economen hebben op basis van dit debat hun wetenschappelijke naam kunnen vestigen (bv. J. Brander, B. Spencer, P. Krugman). De conclusie luidt echter dat "strategisch handelsbeleid noch theoretisch noch praktisch te verantwoorden is" (Cuyvers e.a., 2002, blz. 231). Het kwaad is echter geschied, omdat niet-economisch geschoolden (waaronder vele politici) maar al te graag de noodzaak van een nationale industriepolitiek zullen bepleiten, gebruikmakend van het argument dat bepaalde sectoren van 'strategisch belang' zijn voor de nationale economie. In de praktijk hebben de meeste interventies van dit type in de meeste landen geen blijvend resultaat gehad of zijn ze zelfs faliekant afgelopen (voor een grondige behandeling zie Buelens, 1997).

Bij de niet-tarifaire barrières wordt de wetgeving op dumping als voorbeeld genomen. Dumping betekent dat een producent op de buitenlandse markt goederen aanbiedt tegen een prijs die lager is dan op de

binnenlandse markt. Indien het invoerland kan aantonen dat dumpingpraktijken worden toegepast die ernstige economische schade toebrengen (of dreigen toe te brengen) aan de binnenlandse invoervervangerende industrie, dan mogen antidumpingheffingen worden opgelegd. Uiteraard dient daarbij een hele juridische procedure te worden gevolgd. Art. 6 van de GATT heeft betrekking op deze procedure. Vanuit economisch standpunt is er slechts één situatie waarbij dumping als een schadelijke praktijk wordt erkend, namelijk bij roofdumping ('predatory dumping'). De buitenlandse producent probeert dan via een agressieve prijspolitiek de binnenlandse markt te veroveren om achteraf monopolierente te kunnen verwerven. In de praktijk komt deze situatie zelden (of nooit) voor. De meeste gevallen van dumping kunnen verklaard worden door een politiek van prijsdifferentiatie tussen gescheiden markten. In markten met meer concurrentie (bijv. het buitenland) zal men een lagere prijs aanrekenen dan op de binnenlandse markt, waar de concurrentie minder speelt. Op die manier maximaliseert de producent zijn totale winst. Dit heeft weinig te maken met oneerlijke handelspraktijken waaronder dumping gerekend wordt. De economische grond van de antidumpingwetgeving in de industriële landen is dan ook zeer twijfelachtig, omdat niet wordt gespecificeerd of er al dan niet sprake is van roofdumping (Kerr, 2001). Zoals eerder vermeld is deze wetgeving wel conform de WTO-overeenkomst.

In het handelsbeleid van de meeste industriële landen, vooral de Verenigde Staten en de Europese Unie, en in toenemende mate in sommige ontwikkelingslanden, stelt men vast dat het gebruik van de antidumpingprocedure toeneemt. Specialisten bevestigen dat landen al te lichtvaardig toegeven aan de druk vanuit de industrie met protectionistische doeleinden. Douanerechten zijn dan wel laag, maar het belang van andere vormen van protectie neemt toe (Messerlin, 2001, blz. 347-363, en ook Tharakan, 1995). Een ander voorbeeld van oneerlijke handelspraktijken zijn exportsubsidies. Antisubsidieheffingen zijn wel beter verdedigbaar.

5. Regionale economische integratie

Hoofdstuk 5 is gewijd aan de argumenten pro en contra regionale integratie, voornamelijk vrijhandelszones en douane-unies. Dit deel wordt afgesloten met een beknopte schets van de Europese Unie.

Handelseconomen zullen verdedigen dat unilaterale vrijmaking van de buitenlandse handel, zoals doorgevoerd door Groot-Brittannië in de 19de eeuw, voor een land een zinvolle optie is. In de praktijk wordt het afbouwen van handelsbelemmeringen ten onrechte als een 'concessie' beschouwd waarvoor wederkerigheid geëist wordt. Dit gebeurt in het kader van multilaterale handelsbesprekingen onder toezicht van de WTO.

Regionale integratieakkoorden omvatten een beslissing tot volledige liberalisering van de handel tussen de leden. Er ontstaat daardoor een discriminatie in de behandeling tussen leden en niet-leden. In art. 24 van de GATT-overeenkomst (nu WTO) wordt de toestemming gegeven voor het afsluiten van vrijhandelszones en douane-unies. Dit artikel aanvaardt dat, onder bepaalde voorwaarden, een uitzondering wordt gemaakt op het fundamentele WTO-principe van non-discriminatie.

Vanuit economisch standpunt wordt gesteld dat dit soort discriminatie leidt tot handelscreatie (positief) maar ook tot handelsverlegging (negatief). Regionale integratie is dus niet per se positief – hoewel dat in de praktijk nogal blijkt mee te vallen.

Een fundamentele vraag, waarover de specialisten van mening verschillen, is te weten of deze akkoorden een tussenstap zijn naar meer handelsliberalisering op wereldvlak, ofwel leiden tot meer protectionisme tussen handelsblokken (in het jargon 'building blocks' of 'stumbling blocks'). In de praktijk komt het hierop neer dat handelsblokken intern liberaliseren (zoals bijv. de NAFTA, de EU), maar extern ten opzichte van elkaar en derden een meer protectionistische koers gaan varen. De uitdrukking 'Fort Europa' ontleent aanvankelijk hieraan haar betekenis. Vanuit de theorie beschouwt men regionale integratie alleszins als een 'second best' strategie voor de vrijmaking van de handel.

Een voorbeeld waarbij regionale handelsliberalisering duidelijk is ontspoord, is het omvangrijke en ingewikkelde netwerk van preferentiële handelsakkoorden die de EU heeft afgesloten met meer dan 100 landen in de wereld. De grafische weergave van die handelsrelaties lijkt inderdaad op wat Bhagwati noemt 'een kom spaghetti' (2002, blz. 114). Dege-lijke economische criteria zoals non-discriminatie en transparantie zijn hier ver te zoeken. (Dezelfde negatieve opmerking kan men maken over het gemeenschappelijke landbouwbeleid van de EU.)

Positieve verwezenlijkingen van de Europese integratie zijn de eenheidsmarkt en de eenheidsmunt. Of de Europese instellingen zich nu verder ook nog moeten inlaten met alle mogelijke aspecten van het leven van de burgers in de nationale staten, is een andere kwestie. De regel-drift van 'Europa' zal wellicht niet door alle burgers even enthousiast worden onthaald. De legitimiteit van deze Europese interventies wordt niet door iedereen geaccepteerd.

In een handboek over internationale economie wordt de Europese integratie traditioneel summier behandeld. Voor een beperktere of meer uitgebreide behandeling van de Europese integratie, zie respectievelijk Naert (1999) en Pelkmans (2001).

6. Internationale macro-economie

De macro-economie bestudeert de mechanismen die de overheid in staat stellen via budgettaire en monetaire instrumenten tegelijkertijd volledige tewerkstelling en prijsstabiliteit te bereiken. Sedert J.M. Keynes in 1936 de grondslag legde van de inkomens-theorie, vormt de stabilisatie-opdracht van de overheid de hoeksteen van het macro-economisch beleid. In een open economie worden de te bereiken doelstellingen van de overheid verruimd met de noodzaak dat de betalingsbalans in evenwicht is en dat wisselkoersen stabiel zijn. Dit zogenaamde externe evenwicht staat tegenover het interne evenwicht. In essentie behandelt het monetaire of macrodeel van de internationale economie de interactie tussen externe en interne macro-economische variabelen. Tevens wordt onderzocht op welke wijze de overheid simultaan extern en intern evenwicht kan bereiken.

De internationale macro-economie wordt gekenmerkt door een grote verscheidenheid van economische modellen. Voor de beleidsmakers bestaat de kunst erin te weten welk model het relevantst is voor een gegeven situatie. De macro-economische interdependentie wordt geanalyseerd aan de hand van een veelheid van partiële modellen, die elk een deel van de economische realiteit bestuderen. Bepaalde modellen concentreren zich op de relatie tussen de lopende rekening van de betalingsbalans en het binnenlandse economisch evenwicht, hetzij bij vaste wisselkoersen, hetzij onder een regime van zwevende wisselkoersen. De realiteitswaarde van de theorie wordt groter indien men tevens kapi-

taalbewegingen in de modellen opneemt, gaande van zeer kleine bewegingen tot de hypothese van perfecte kapitaal-mobiliteit. Het macro-economisch beleid beschikt over de traditionele instrumenten: budgettaire en monetaire politiek (de 'bestedingsveranderende' of 'expenditure changing policies'). De overheid kan ook de wisselkoers als instrument aanwenden, hetzij door te kiezen voor een regime van zwevende wisselkoersen, hetzij door in een regime van vaste wisselkoersen muntaanpassingen door te voeren (devaluatie/revaluatie, of 'expenditure switching policies').

De voor- en nadelen van de twee types van wisselkoerssystemen zijn in de literatuur uitvoerig vergeleken. In de periode van het Bretton-Woodsstelsel van vaste wisselkoersen, tot begin jaren zeventig, woedde er tussen economen een heftig debat over de superioriteit van zwevende wisselkoersen; o.m. M. Friedman was daar een groot voorstander van. Na 1973 is de wereld uit noodzaak overgestapt op een regime van zwevende koersen – weliswaar mede gestuurd door de monetaire autoriteiten, het 'beheerst zweven'. Ex post is gebleken dat de voordelen van een grotere flexibiliteit door de voorstanders overschat werden (bijv. onafhankelijkheid van het binnenlands beleid t.a.v. externe schokken). Anderzijds is ook uitgekomen dat de voorspelde nadelen van zwevende koersen (o.m. grotere onstabielheid) ook niet altijd werden waargenomen. Een zekere consensus leidt tot de conclusie dat voor relatief kleine, open economieën het regime van vaste wisselkoersen de voorkeur verdient. Anderzijds blijken flexibele wisselkoersen superieur te zijn voor relatief grotere en gesloten economieën. De Verenigde Staten en Japan behoren tot de laatste categorie. Individuele Europese landen behoren veeleer tot de eerste categorie en hebben er dus voordeel bij te kiezen voor vaste wisselkoersen. De Europese economie als geheel is dan weer vergelijkbaar met de tweede groep landen. Deze vaststelling verklaart waarom de meeste EG-landen na 1973 gekozen hebben voor vaste wisselkoersen: het EMS-systeem vanaf 1979, dat in 1999 uitgemond is in de EMU. Binnen de zone waren (zijn) de wisselkoersen vast (in de EMU 'definitief'). Maar de wisselkoersen van de Europese munten zweefden ten opzichte van o.m. de dollar en de yen. In het huidige systeem bestaan er intern uiteraard geen wisselkoersen meer, terwijl de euro een zwevende munt is ten opzichte van de rest van de wereld.

De introductie van de euro in Europa was begin jaren zestig uiteraard een verre droom. Toen werd door R. Mundell het concept van de 'optimale muntzone' geïntroduceerd. Zwevende wisselkoersen voor alle

individuele munten werden niet wenselijk of haalbaar geacht. De vraag rees welke criteria relevant waren om groepen landen (of regio's) te identificeren tussen welke de wisselkoersen het best permanent vast zouden zijn. De gezamenlijke koersen (of eventueel de eenheidsmunt) zouden dan zweven ten opzichte van niet-leden. De belangrijkste voorwaarden waren: (a) grote mobiliteit van de productiefactoren arbeid en kapitaal binnen de zone; (b) structurele gelijkenissen of convergentie tussen de leden; (c) coördinatie van de budgettaire en monetaire politiek. Toen de Europese Gemeenschap eind jaren tachtig besliste de EMU op de sporen te zetten, werden eerst de zogenaamde criteria van Maastricht vastgelegd. Het vervullen van de opgelegde voorwaarden was noodzakelijk om de economische convergentie te realiseren (voorwaarde (b)). Er werd ook beslist een Europese Centrale Bank op te richten, die de centrale monetaire politiek zou vastleggen (voorwaarde (c)). De resterende voorwaarden zijn slechts gedeeltelijk of niet vervuld: de arbeidsmobiliteit in Europa is veeleer klein, en een centrale Europese fiscale bevoegdheid is niet aanwezig. Sommige Europese en vele vooraanstaande Amerikaanse economen stonden aanvankelijk dan ook zeer sceptisch tegenover de kans op welslagen van het project (Salvatore, 1997). De grootste bedreiging voor het systeem zijn 'asymmetrische' schokken, bijv. wanneer sommige landen worden getroffen door een recessie en andere niet. De ECB staat dan voor een dilemma: een expansief geldbeleid is wenselijk voor de landen in recessie, maar wellicht niet wenselijk voor de andere landen, bijv. wanneer er inflatiegevaar is. Een autonome nationale monetaire politiek of een wisselkoersaanpassing (devaluatie) is uitgesloten in het land in recessie. De andere aanpassingsmechanismen, mobiliteit van arbeid tussen landen en/of loonflexibiliteit, zijn niet of weinig aanwezig. Mechanismen van budgettaire transfer tussen landen zijn evenmin ontwikkeld. (De budgettaire ruimte van de Europese Unie is te klein om die rol waar te nemen.) Het debat heeft zich dan verlegd naar de vraag in welke mate dit gevaar een reële bedreiging vormt voor de EMU. Er blijken overtuigende argumenten te zijn om de kans op dit scenario te minimaliseren. Voor een grondige en tevens zeer leesbare analyse van deze problematiek, zie De Grauwe (2000).

Dit deel wordt afgesloten met een bespreking van de structuur en de taken van het Internationaal Muntfonds (IMF) sedert zijn oprichting na de Tweede Wereldoorlog. Ook wordt uitgelegd waarom het Bretton-Woodssysteem van vaste wisselkoersen in de periode 1971-1973 ten einde kwam en vervangen werd door het huidige hybride systeem van diverse wisselkoersregimes (zie verder Cuyvers en Kerremans, 1997).

Wat in dit deel ontbreekt, is een systematische bespreking van de werking en de functies van de wisselmarkt. Welke economische agenten opereren op die markt? Welke functies worden daarbij vervuld (bijv. hedging, arbitrage)? De rol van de speculanten is op deze markt van zeer groot belang, vooral dan op de termijnmarkt. Onder bepaalde economische voorwaarden kunnen zij het wisselkoersregime grondig ontwrichten. De compenserende rol van de monetaire autoriteiten is niet altijd voldoende krachtig om het tij te keren. Verder ontbreekt een bespreking van de rol van de eurodeviezenmarkt. Ten slotte ontbreekt een historische schets van het internationaal monetair systeem vóór de Tweede Wereldoorlog. Het Bretton-Woodssysteem moet bekeken worden tegenover de voorgaande systemen: de gouden standaard (ca. 1850-1914) en de tussenoorlogse periode (1918-1939). De periode van het interbellum werd in sterke mate gekenmerkt door monetaire onstabieliteit. Het Bretton-Woodssysteem probeerde de vaste wisselkoersen van de periode van de gouden standaard te behouden, zonder de rigiditeit van het systeem te moeten ondergaan.

7. Handel, internationalisatie en ontwikkeling

In het zevende en laatste hoofdstuk behandelen de auteurs het ontwikkelingsvraagstuk in een ruimere context dan gewoonlijk het geval is in handboeken internationale economie. De grote expertise van de Antwerpse universiteiten in het ontwikkelingsvraagstuk en -beleid verklaart deze belangstelling. De UFSIA had een Centrum Derde Wereld en aan het RUCA was er het College voor de Ontwikkelingslanden (in hun vroegere benamingen; deze twee instellingen zijn opgegaan in het Instituut voor Ontwikkelingsbeleid en -Beheer (IOB) van de Universiteit Antwerpen).

In het handboek van Embrechts en Taymans (1976, hoofdstuk 10) werd aan dit thema eveneens ruim aandacht geschonken. Zoals ook geldt voor de MNO, is dit een domein waar zich de afgelopen 25 jaar grote veranderingen hebben voorgedaan. Er zijn grote verschuivingen geweest in de perceptie van de mogelijke verklaringen van economische onderontwikkeling. Dat geldt eveneens voor de evolutie van het ontwikkelingsbeleid sedert de jaren zeventig. De handelspolitieke problemen zijn nagenoeg dezelfde gebleven. Het handelsbeleid in de ontwikkelingslanden zelf heeft wel een grote ommezwaai doorgemaakt.

In 1976 werd onderontwikkeling nog verklaard in termen van allerlei vicieuze cirkels van armoede en stagnatie. De toenmalige referentie was G. Myrdal (Nobelprijs Economie 1974), die beweerde "dat de bestaande internationale handelsstructuren de ongelijkheid steeds groter maakten" (Embrechts en Taymans, 1976, blz. 304). Sommige argumenten van de antiglobalisten zijn dus blijkbaar niet zo nieuw! Andere elementen van diagnose blijven onverminderd gelden: tekort aan essentiële productiefactoren en een hoge bevolkingsgroei, maar ook politieke onstabiele en een ondoelmatig sociaal en economisch beleid van de ontwikkelingslanden zelf. Ten slotte spelen niet-economische factoren een niet te onderschatten rol. Een algemeen verklarend model is nog niet voorhanden. Pogingen om zulk een analyseschema te ontwikkelen zijn vooral gebaseerd op de werken van A. Sen (Nobelprijs Economie 1998).

Het ontwikkelingsbeleid vóór de jaren zeventig werd geïnspireerd door het exportpessimisme van H. Singer en R. Prebisch. Zij stelden dat ontwikkelingslanden een systematische daling van hun ruilvoet zouden ondergaan. Een naar binnen gericht industrialisatiebeleid zou die structurele benadeling kunnen doorbreken. De meeste ontwikkelingslanden opteerden dan ook voor een strategie van industrialisatie via imports substitutie. De resultaten waren aanvankelijk gunstig, maar leidden uiteindelijk tot stagnatie. De nieuwe orthodoxie, die zich in de jaren zeventig ontwikkelde, leidde op handelspolitiek vlak tot een heroriëntering van de economie naar toenemende liberalisatie en integratie in de wereld-economie. De internationale economische instellingen IMF, Wereldbank en WTO waren ook belangrijke gangmakers in dit proces. De antiglobalistische beweging kan misschien verklaard worden als een reactie op een te verregaande en/of snelle liberalisering in de ontwikkelingslanden.

In het handboek van 1976 werd uitvoerig (6 blz.) geschreven over UNCTAD IV. Op de VN-conferentie van 1974 probeerden de ontwikkelingslanden de economische machtsverhoudingen te wijzigen met het oog op een herverdeling van de economische welvaart en expliciete armoedebestrijding. Daartoe werd een eisenpakket van maatregelen voorgesteld onder de hoofding 'Nieuwe Internationale Economische Orde' (NIEO). In 2002 is de NIEO een voetnoot in de geschiedenis. Er werd zeer weinig gerealiseerd van dit eisenpakket. Ontwikkelingslanden kiezen er nu veeleer voor om in en via de bestaande internationale economische instellingen hun rechtmatig aandeel in de welvaart te verdedigen.

'Oude' handelspolitieke problemen zijn gebleven, zoals de onstabiele van grondstoffenprijzen en daaraan gekoppeld de onstabiele van de exportopbrengsten. Grondstoffenakkoorden blijken niet (lang) te functioneren. Het proces van de seculaire verslechtering van de ruilvoet is blijkbaar nog niet gestopt (Berlage en Vandille, 1995).

Een totaal nieuw probleem was het uitbreken van de internationale schulden crisis (1982-1992). De schuldenberg van de ontwikkelingslanden werd veroorzaakt door de twee olieschokken van de OPEC in de jaren zeventig. De recyclage van de petrodollars van de OPEC naar de ontwikkelingslanden via het westerse banksysteem leidde tot een sterke aangroei van de externe schuld van de ontwikkelingslanden bij commerciële banken. Toen de wereldeconomie begin jaren tachtig in een langdurige recessie terecht kwam, werd de financiële positie van de meeste ontwikkelingslanden onhoudbaar. In augustus 1982 wierp Mexico de lont in het kruid. Dankzij het kordate optreden van het IMF, de Wereldbank en de Amerikaanse Federal Reserve kon een financiële ineenstorting worden vermeden. Vanaf het einde van de jaren negentig herhaalt zich een soortgelijk scenario door de financiële debacles die zich voordoen in Zuidoost-Azië (voornamelijk Thailand, Zuid-Korea, Maleisië en Indonesië), alsook in Brazilië en Rusland. Eind 2001 was er de financiële crash in Argentinië. Zuid-Amerikaanse buurlanden, o.m. Brazilië, krijgen het ook moeilijk.

De initiatieven tot schuldverlichting van de armste ontwikkelingslanden worden eveneens besproken. In al deze ontwikkelingen speelt het IMF meestal de rol van 'redder' maar soms die van 'boosdoener'. Het basisrecept van de industrielanden en het IMF om financiële en economische crisissen aan te pakken vanuit de zogenaamde Washington Consensus wordt in de betrokken ontwikkelingslanden politiek en sociaal niet altijd positief onthaald. Soms zou men geneigd zijn te spreken over het 'economisch fundamentalisme' van het Westen. Deze aanpak vormt eveneens een voedingsbodem voor antiglobalistisch sentiment. Voor een kritische benadering van het IMF-beleid ten opzichte van ontwikkelingslanden, zie Stiglitz, 2002.

Als laatste thema bespreken de auteurs de ontwikkelingssamenwerking; ontstaan, motieven, soorten. De ontwikkelingssamenwerking zoals we die tegenwoordig kennen, is maar gestart in het begin van de jaren zestig. De Belgische ontwikkelingssamenwerking krijgt een afzonderlijke bespreking. De fundamentele vraag is de impact van deze hulp (op wereldvlak 58 miljard USD in 2000). De meerderheid van de weten-

schappers, politici en NGO's stelt zich kritisch op. Radicale critici beweren dan weer dat de bestaande ontwikkelingssamenwerking de ongelijkheid – zowel binnen als tussen landen – veeleer vergroot dan verkleint. Deze samenwerking zou ook niet leiden tot duurzame ontwikkeling, omdat nauwelijks aandacht wordt besteed aan zinvol milieubeleid (Cuyvers e.a., 2002, blz. 503-504).

Als afsluiting moet men toch opmerken dat in een aantal opzichten de levensomstandigheden in ontwikkelingslanden verbeterd zijn, bijv. op het vlak van gezondheid en onderwijs. De inkomensarmoede blijft echter groot, en de inkomensongelijkheid in de wereld neemt toe. In vele ontwikkelingslanden is het milieu er de voorbije decennia ook aanzienlijk op achteruitgegaan.

Als eindbeoordeling stellen de auteurs dat de huidige situatie van de ontwikkelingslanden niet in de eerste plaats en niet uitsluitend mag worden toegeschreven aan het slecht functioneren van het wereldeconomisch systeem. Alleen voor bepaalde perioden en bepaalde landen gaat die stelling wellicht op. In de meeste ontwikkelingslanden hebben binnenlandse dominante groepen de voorbije dertig jaar voldoende autonomie verkregen, zodat zij als de hoofdverantwoordelijken voor de huidige toestand in hun land gezien moeten worden (Cuyvers e.a., 2002, blz. 504). Op die manier nemen de auteurs stelling tegen de antiglobalisten.

8. Afronding en besluit

A. Doelgroepen van het boek

Volgens de auteurs richt het boek zich tot verscheidene doelgroepen, gaande van studenten economie (of toegepaste economie) tot postgraduaatstudenten in de internationale politiek en toekomstige kandidaat-diplomaten. In principe zou er geen speciale voorkennis in de economie vereist zijn. Daarover is enig voorbehoud op zijn plaats. De twee kerndelen van het boek, hoofdstuk 2 (Theorie van de internationale handel) en hoofdstuk 6 (Internationale macro-economie), vereisen een goed begrip van en een degelijke inleiding in de economie, zowel micro- als macro-economie. Dat geldt gedeeltelijk ook voor hoofdstuk 4 (Internationale handelspolitiek). Ongeveer de andere helft van het boek is dan wel vlot

toegankelijk voor iedereen die wil weten hoe internationale economie functioneert en geïnteresseerd is in de internationale economische relaties. Hierbij denken we vooral aan hoofdstuk 3 over DBI en MNO, aan hoofdstuk 5 over regionale economische integratie inclusief de EU, aan de argumenten voor protectie en de rol van de WTO in hoofdstuk 4, aan de EMU en de werking van het IMF in hoofdstuk 6, en ten slotte aan hoofdstuk 7 over de relatie tussen handel en ontwikkeling. In die zin is het correct dat studenten met uiteenlopende achtergrond en verwachtingen met vrucht dit boek ter hand kunnen nemen. Maar het is in eerste instantie geschreven als handboek (op licentieniveau) bij het college internationale economie aan de faculteiten Economie en Bedrijfskunde en de handelshogescholen.

B. Plus- en minpunten

De pluspunten zijn reeds uitvoerig aan bod gekomen. Het is een volledig nieuw handboek, dat qua inhoud, stijl en volledigheid een uitstekende aanwinst vormt voor het onderwijs op universitair niveau in ons taalgebied.

Zo er al minpunten zijn, reflecteren zij meestal persoonlijke preferenties van de lezer. Een aantal traditionele thema's werden niet opgenomen, zoals bijvoorbeeld migratie (en 'brain drain'). Verder ontbreekt de behandeling van het specifieke-factorenmodel in hoofdstuk 2 en de eurodeviezenmarkt in hoofdstuk 6. Andere thema's krijgen niet de aandacht die ze verdienen. Zo was bijvoorbeeld een meer exhaustieve behandeling van de structuur en werking van de wisselmarkt wenselijk geweest (naar analogie van de betalingsbalans). Ander voorbeeld: de historiek van het internationaal monetair systeem vóór de Tweede Wereldoorlog ontbreekt. Ten slotte hadden de auteurs de relatie tussen economische groei en internationale handel meer systematisch kunnen uitdiepen. Al bij al kan men deze opmerkingen niet als echte tekortkomingen bestempelen. Anderzijds zijn bepaalde uitweidingen opgenomen die voor een handboek op licentieniveau wellicht beter waren weggelaten.

Er ontbreekt een samenvatting na elk hoofdstuk. Empirisch illustratief materiaal is ruim aanwezig. Het boek bevat een voortreffelijk trefwoordenregister, een namenindex en een nuttige lijst van afkortingen (acroniemen). Ten slotte wordt ook verwezen naar jaarrapporten en statistie-

ken van belangrijke internationale economische organisaties (EU, OESO, IMF, UNCTAD, Wereldbank en WTO). Aan deze lijst van instellingen zou men ook het jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen (Bank for International Settlements, of BIS) kunnen toevoegen. Dit jaarverslag kan nuttig zijn voor de evaluatie van de internationale monetaire economie. Het bevat eveneens statistieken over kapitaalbewegingen en de internationale financiële markten.

Bibliografie

- BERLAGE, L. en G. VANDILLE (1995), *Grondstoffenexport van de ontwikkelingslanden: een overzicht van de na-oorlogse ontwikkelingen*, Brussel, ABOS, 83 blz.
- BEUTELS, R. en R. DE SCHRYVER (1991), *Over het mercantilisme in de Spaanse Nederlanden*, Tielt, Lannoo, 189 blz.
- BHAGWATI, J. (1998), *A Stream of Windows: unsettling reflections on trade, immigration and democracy*, Cambridge, MA, The MIT Press, 383 blz.
- BHAGWATI, J. (2000), *The Wind of the Hundred Days: How Washington mismanaged globalisation*, Cambridge, MA, The MIT Press, 383 blz.
- BHAGWATI, J. (2002), *Free Trade Today*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 128 blz.
- BUELENS, F. (1997), "Neomercantilisme en de theorie van de strategische handelspolitiek: een review", *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, jg. 51, nr. 1, blz. 3-33.
- CUYVERS, L. (1998), *Internationale handelspolitiek*, Leuven/Apeldoorn, Garant, 259 blz.
- CUYVERS, L., R. EMBRECHTS en G. RAYP (2002), *Internationale Economie*, Antwerpen/Apeldoorn, Garant, 528 blz.
- CUYVERS, L. en B. KERREMANS (1997), *Internationale economische organisaties*, Leuven, Garant, 332 blz.
- CUYVERS, L. en B. KERREMANS, eds. (1998), *The International Social Issue*, Antwerpen, Intersentia, 125 blz.
- DE GRAUWE, P. (2000), *Economics of Monetary Union*, Oxford, Oxford University Press, 4de ed., 243 blz.
- DUNNING, J.H. (1993), *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Reading, Addison-Wesley, 687 blz.
- EMBRECHTS, R. en A. TAYMANS (1976), *Reële internationale economie*, Leiden/Antwerpen, Stenfert Kroese, 390 blz.; tweede druk 1979, 402 blz.
- GRIMWADE, N. (2001), *International Trade: New Patterns of Trade, Production and Investment*, Londen, Routledge, 2de ed., 421 blz.
- HOUTMAN-DE SMEDT, H. en L. CUYVERS (1999), *Vijf eeuwen wereldeconomie (1500-2000)*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 525 blz.
- IRWIN, D.A. (1996), *Against the Tide: An Intellectual History of Free Trade*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 265 blz.
- IRWIN, D.A. (2002), *Free Trade Under Fire*, Princeton N.J., Princeton University Press, 257 blz.
- JAGER, H., C.J. JEPMA en E. KAMPHUIS (1996), *Wereldeconomie in beeld: inzichten in de internationale economie*, Schoonhoven, Academic Service, 431 blz.
- KERR, W.A. (2001), "Dumping – One of Those Economic Myths", *The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy*, jg. 2., nr. 2, blz. 211-220.
- MARYSSE, S. (2002), "De argumenten van de antiglobalisten", *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, jg. 56, nr. 2, blz. 241-264.
- MESSERLIN, P. (2001), *Measuring the Costs of Protection in Europe*, Washington D.C., Institute for International Economics, 408 blz.
- NAERT, F. (1999) *De politieke economie van de Europese Unie*, Antwerpen/Groningen, Intersentia, 2de ed., 208 blz.
- PELKMANS, J. (2001), *European Integration: Methods and Economic Analysis*, Harlow, Prentice-Hall, 2de ed., 419 blz.
- SALVATORE, D. (1997), "The Unresolved Problem with the EMS and the EMU", *American Economic Review Proceedings*, mei, blz. 224-226.
- STIGLITZ, J. (2002), *Perverse globalisering*, Utrecht, Het Spectrum, 285 blz.
- THARAKAN, P.K.M. (1995), "The Political Economy of Contingent Protection", *Economic Journal*, jg. 105, nr. 433, blz. 1550-1564.
- THARAKAN, P.K.M., (2002), "Twentieth Century Landmarks in the Economics of International Trade", *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, jg. 54/55, nr. 1, blz. 31-59.
- VAN MARREWIK, Ch. (2002), *International Trade and the World Economy*, Oxford, Oxford University Press, 386 blz.

Abstract

International Economics: A Review

By the end of 2002 a Dutch language text book on international economics was published. The authors are associated with the Universities of Antwerp and Ghent. The review surveys recent theoretical developments and policy issues in the field of international economic relations during the past 25 years. The text book is used as background material.